

asta muistuttaa. Väinö Linna sai aikanaan tieteen akateemikon arvon tunnustuksena Suomen historian ymmärrykselle tekemistään palveluista. Hän ei tietoisesti halunnut taiteen akateemikon arvoa, joka maallikosta olisi tuntunut luonnolliselta asialta. Onko tällä seikalla mitään merkitystä arvioitaessa historiankirjoituksen ja kirjailijan kuvauksen välistä problematiikkaa? On selvää, että Linnan kuvaukset monipuolistivat inhorealismillaan maailmansotien välisen ajan porvarillisen Suomen historiakuvaa, mutta samalla voi kuitenkin kysyä, jumiutuiko kirjailija itse omiin ideologisiin yksipuolisuuksiinsa. Esimerkiksi professori (emeritus) Seikko Eskola on vääjäämättömiin tosiasioiden perustuen osoittanut, että Linnan Pohjantähden kuvaus Honkolan kartanon elämästä ja sen isännästä on kaukana historiallisesta totuudesta (ks. *Historian kuolema ja kulttuurien taistelu*. Helsinki: Edita 2006, 252–260).

Eksegeetti Niko Huttunen esittelee apostoli Paavalin esivaltaopetusta vuoden 1918 sodan tulkinnoissa. Huttusen artikkeli herättää kysymyksen, olisiko seikkaperäisen eksegeettisen pohdiskelun ja antiikin esivaltakäsitysten lisäksi ollut aihetta pohtia Suomen kirkon esivaltaopetusta konkreettisemmin vuosien 1917–1919 poliittishistoriallisen kehityksen valossa. Kuten edellä jo totesin vuoden 1917 vaalit haastavat pohtimaan kysymystä suomalaisesta demokratiasta ja siitä, mitä se merkitsi toisaalta kirkossa, mitä taas sosiaalidemokratiasessa puolueessa. Toki Huttunen antaa aihetta kirkolliseen itsetutkisteluun ja aineistoa pohtia muun muassa luterilaisen regimenttiopin sovellutuksia laajemminkin 1900-luvun Euroopan protestanttisessa kirkkohistoriassa.

Sisällissota ja kirkko -teoksesta nousee erityisesti kolme jatkokysymystä myöhemmälle Suomen kirkkohistorian tutkimukselle. Ensinnäkin punaisen Suomen alueen seurakuntaelämä kevättalvella 1918 ansaitsisi paikallishistorian ja menta-

liteettien historian näkökulmasta tarkaan analyysin. Toiseksi evankelisen liikkeen poliittis-yhteiskunnallinen profiili olisi syytä selvittää pitkäkestoisesti 1900-luvulta. Evankelisuus poikkeaa ehkä osittain uskonnollis-teologisista lähtökohdistaan johtuen tässä suhteessa herännäisyydestä ja lestadiolaisuudesta. Körttiläisyyden ja lestadiolaisuuden poliittis-yhteiskunnallinen orientaatio ja vahva kytkentä porvarillisiin puolueisiin on ollut ilmeistä, joskin herännäisyyden kehitys 1960-luvulta saakka on ollut monivahteisempi. Evankelisuus eli vahvana Hämeessä alueilla, joissa ei ollut tavatonta, että ihminen oli yhtä aikaa sosialidemokraatti ja evankelinen ilman, että uskonnyhteisö olisi sitä erityisemmin problematisoinut. Esimerkiksi ensimmäinen vuonna 1948 eduskuntaan valittu sosiaalidemokraattinen pappi Pentti Niemmi oli tunnettu evankelisen liikkeen vaikuttaja, jossa yhdistyi erikoisella tavalla kirkollinen uudistus, vasemistolaisuus ja väkevä perusluterilainen herätyskristillisuus.

Marsalkka Mannerheimin, valkoisen armeijan johtohahmon uskonnollis-eettinen maailma ansaitsee erityistutkimuksen. Kuvaavaa on, että talvisodan jälkeen keväällä 1940 juuri Mannerheim esitti vapaussodan muistopäivän peruuttamista. Sen tilalle kansakunnan eheyttäjäksi nousut sotapäällikkö esitti vuoden 1918 sodan molempia osapuolia ja talvisodassa kaatuneiden muistopäivää, jonka tulisi olla ”uskonnollis-isänmaallinen”. Tämä toteutui 19.5.1940. Sen jälkeen Suomi muisti sekä vapaussodan sankareita että ”vakaumuksensa puolesta” kuolleita punaisia. Luterilaisen kirkon roolia tässä kansan eheytyksessä emme saa unohtaa. Monet tutkijat rientävät heti toteamaan, että Mannerheim käytti uskontoa hyväkseen kansakunnan kriisiasian, mutta kyllä takana oli epäilemättä eletty talvisota. Mannerheimilla oli aito kokemus siitä, että talvisodan rintamien hirvittävässä pakkasissa ja koskettavien tragedioiden keskellä entiset punaiset

ja entiset valkoiset ojensivat toisilleen kättä. ”Veljeä ei jätetä” -henkeä oli hyvä jatkaa puolueettomalla maaperällä, siis luterilaisen kirkon luomissa puitteissa. Kirkon synnit vuoden 1918 tapahtumista eivät ehkä sittenkään olleet niin veriruskeat kevään 1940 kokemuksen valossa kuin ne on haluttu nähdä 1960-lukulaisuuden aalloissa ja niiden tarkeitushakuisissa jälkipeleissä.

JOUKO TALONEN
PROF., VANTAA

Vastine edelliseen:
”Oi jospa oisin saanut olla mukana...”

Professori Jouko Talonen on nähtynyt vaivaa etsiessään *Sisällissota 1918 ja kirkko* -artikkelikokoelmasta tutkimuksellisia puutteita, jopa piilopolitiikkaa. Koska kaiken tämän jälkeen hänelle on jäänyt vain vähän aikaa sen kertomiseen, mitä teos käsittelee, on sananen tästäkin paikallaan. Lisäksi on reilua teoksen kirjoittajia kohtaan oikaista tuoreeltaan Talosen väärät käsitykset siitä, millä perusteilla kirjoittajat on valittu.

Ensinnäkin *Sisällissota 1918 ja kirkko* -teos ei ole konferenssijulkaisu. Helsingin yliopistossa tammiukuussa 2008 järjestetty, luterilaisen kirkon rahoittama ja Suomen kirkkohistoriallisen seuran organisoima *Sisällissota ja kirkko* -seminaari oli vain lähtökohta tälle julkaisulle. Kirjan tavoitteena oli seminaarissa esitettyjen tutkimuskäytännön lisäksi koota yhteen myös muuta kirkkoa, uskontoa ja sisällissotaa käsittelevää uutta tutkimusta ja haastaa niiden pohjalta jatkotutkimuksiin. Professori Talosen arvion perusteella voi jo päätellä, että onnistuimme ainakin jälkimmäisessä tavoitteessa.

Ihmettelen professori Talosen käsitystä siitä, millaisista motiiveis-

ta tieteellisiä konferensseja tai seminaareja järjestetään. En ole vielä joutunut sellaisen akateemisen seminaarin järjestelyvastuuseen, jonka esitelmöijävalintojen ensisijaiset kriteerit eivät olisi olleet tieteellisiä. Nyt puheena oleva *Sisällissota ja kirkko* -seminaarikin syntyi nimenomaan asiantuntijatyönä, vieläpä monesta tieteellisestä konferenssista sillä tavoin poiketen, että seminaaria suunniteltiin lähes kaksi vuotta erikseen nimetty historiatoimikunta. Sen jäsenenä oli kaksi professoria, kaksi dosenttia, kaksi tohtoria ja kaksi maisteria. Toimikunta valitsi harkiten seminaarin puhujat ja panelistit. Se saikin jälkikäteen kiitosta nimenomaan seminaarin epäpoliittisuudesta ja korkeasta akateemisesta tasosta – huolimatta siitä, että koko aloite tällaisen seminaarin järjestämisestä tuli kirkolta, mikä yleensä aina herättää eri suunnilta epäilyjä hankkeen tieteellisyydestä. Sekin todettiin tapahtuman jälkeen julkisesti, että samankaltaiseen puolueettomuuteen ei moni muu sisällissotaseminaari ole pystynyt.

Aiheen kiinnostavuudesta ja sen tunteita edelleen herättävästä luonteesta kertoo se, että Talonen ei ole ainoa tutkija, joka on jälkepäin ilmaissut pettymyksensä, ettei mahtunut esitelmänpitäjien joukkoon. Tämä ”konferenssi” ei kestänyt kuitenkaan kuin yhden päivän, eikä kaikkia näkökulmia voitu eikä haluttu mahdollistaa mukaan. Mutta valinnat teimme kyllä harkiten. Uskon, että professori Talonen olisi voinut itsekin todeta tämän saapumalla paikalle kuuntelemaan ja keskustelemaan.

Teoksen lähtökohtana olleen seminaaripäivän aikana kuultiin neljä esitelmää ja niiden kommenttipuheenvuorot. Esitelmöijät olivat historiantutkijoita, vain kommentoijiksi kelpuutettiin teologeja. Seminaarissa esiintyneet ovat yhtä lukuun ottamatta kirjoittaneet myös artikkelin kirjaan, mutta kirjoitukset eivät ole identtisiä seminaarissa pidettyjen puheenvuorojen kanssa. Kirjan kirjoittajakunta

on puolestaan kaksinkertainen seminaarin puhujiin nähden. Myös näiden valinnan ratkaisivat asiantuntijat. Soitinpa professori Talosellekin kysyäkseen hänen – tuolloin vielä väittelemättömän – oppilaansa mahdollisuuksista osallistua hankkeeseen. Näin ollen kirjoittajiin kuuluu monia hiljattain sisällissodasta kirjoja julkaisseita tutkijoita, mukaan lukien Talosen väitöskirjahjattava Juha Poteri. Koska Poteri on niitä harvoja, jotka saavat Taloselta puhtaat paperit, kiitän tätä osin professoria ystävällisistä sanoista kirjaamme kohtaan.

Professori Talosen kirja-arvion erikoisuuksiin kuuluu, että yli puolet siitä käsittelee asioita, joita kirjassa ei käsitellä, ja samalla kirjan sisältö sivuutetaan perin kevyesti. Talosen kritiikin ydin näyttää olevan siinä, että sisällissodan poliittishistoriallinen taustoittaminen on kirjassamme jäänyt puutteelliseksi. Puutteita toki voi olla, mutta tuskin teos on aivan niin puutteellinen kuin Talonen antaa ymmärtää. On näet perin erikoista, että Talonen jättää vain maininnan tasolle professori Pertti Haapalan aloituksen, mutta ei ota mitään kantaa kirjan artikkelin näkökulmiin (Pertti Haapala, ”Kun kansankirkko hajoosi”). Näin hän antaa ymmärtää, ettei vuoden 1918 tapahtumia taustoiteta. Oli täysin tietoinen ja tutkimuksellinen valinta ottaa kirjan alkuun Haapalan esittämä yhteiskunnan hajoamisen näkökulma paljon tutkitun ja omalla tavallaan kapean ”politologisen” tai ”valtio-opillisen” sijasta.

Hämmentävää on myös se, että professori Haapalan artikkelin lisäksi Talonen ei katso edes mainitsemisen arvoiseksi professori Pirjo Markkolan naisia ja sisällissotaa käsittelevää, dosentti Mervi Kaarnisen lapsia ja punaorpoja käsittelevää, dosentti Marko Tikan suojeluskuntien ja seurakuntien suhteita valaisevaa, dosentti Ulla-Maija Peltosen työväen muistitietoa koskevaa, TL (väit.) Mika Nokelaisen ortodokseja koskevaa tai dosentti Tapani Inna-sen teologian ylioppilaiden asen-

teita analysoivaa artikkelia. Kaikissa näissä on kyse myös politiikan analysoimisesta. Näyttää kuitenkin edellä lueteltujen teemojenkin valossa ilmeiseltä, että ymmärrämme kirjassa politiikan Talosta laveammin. Vallankäytössä kun on kyse monesta muustakin asiasta kuin puoluepolitiikasta.

Sisällissota 1918 ja kirkko poikkeaa lukuisista vuotta 1918 koskevista tutkimuksista siinä, ettei se al sodan eri nimitysten ja niitä koskevien kiistojen selvittelystä. Tältä osin haluan viitata Pertti Haapalan kirjoitukseen tuoreessa *Sisällissodan pikkujättiläisessä*. Mikäli olisimme ottaneet kirjan nimeen vapaussodan, kansalaissodan, kapinan tai vallankumouksen, olisimme ottaneet poliittisen näkökulman vuoden 1918 tapahtumiin. Sitä emme halunneet tehdä. Ihmettelen, miksi Talonen luulee asian olevan päinvastoin ja tästä syystä nostaa tämän taas uudestaan esiin. Näin hän ei onnistu vakuuttamaan, että olisi erityisen syvästi perehtynyt edes tämän kaikkein tunnetuimman seikan – vuoden 1918 sanasodan – historiaan.

Siinäkin suhteessa Talonen on väärässä, että juuri tämä sodan käsitteistä käyty kiista on puolestaan sisällissotatutkimuksen kenttä – yksi harvoja asioita, jossa ei ole enää kyse sukupolviastelemasta, eikä sisällissodan käsite ole ”nuoremman polven tutkijoiden” lanseeraama. Käsite ”sisällissota” on otettu käyttöön perin yleisesti paitsi Talosen sukupolven tutkijoiden parissa myös häntä vanhemmassa professorikunnassa. Tämä puolestaan johdetaan siitä, että suurin osa tutkijoista on jo päässyt irti niistä osapuoliasetelmista, jotka vaivasivat vielä monin tavoin sitä 1970-luvun tutkimusta, jonka merkitystä Talonen haluaa korostaa.

Vaikka asian jankuttaminen jo kyllästyttää allekirjoittanutta, totean vielä kerran: sisällissota on yleistynyt tutkimuskäsitteenä viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana siksi, että sen käytöllä pyritään puolueettomuuteen ja sen al-

le mahtuvat hyvin kaikki ne sodat, joita vuonna 1918 Suomessa käytiin. Mukaan mahtuu myös se ”vapausota-kansalaissota”, jota Talonen Matti Klingeen viitaten pitää parempana. Kun mukaan otetaan kansainvälinen vertaileva sisällissotatutkimus, voi havaita, että sisällissodan käsite ei Suomessakaan sulje pois sitä tosiasiaa, että tapahtumissa oli mukana kansainvälisiä ja ulkopoliittisia ulottuvuuksia. Näin sisällissodissa on tapana aina olla.

ILKKA HUHTA
DOS., JOENSUU

JUHA SILTALA

Sisällissodan psykohistoria. Otava. Helsinki 2009. 621 s.

Kirjassaan *The emotional Life of Nations* (2002) amerikkalainen psykohistorioitsija Lloyd deMause kertoo, kuinka hän perehdytti opiskelijoitaan psykohistoriaan. Heidän tuli etsiä sanomalehtien kolumneista ja presidentin pitämistä puheista tunnesanoja ja kielikuvia. Poliittisten pilakuvien tulkinta kuului niin ikään kurssin sisältöön. Historiallinen ilmiö ja poliittinen päätöksenteko jäsenyivätkin siten eri tavalla kuin yksityiskohtaisessa tapahtumahistoriassa. Yhtäältä esiin nousivat kansakunnan ja yksilöiden irrationaaliset toiveet ja pelot. Toisaalta juuri mielikuvien irrationaalisuuden havaitseminen teki ihmisten käyttäytymisestä rationaalista.

Amerikkalainen psykohistoria on keskittynyt selvittämään muun muassa kysymystä, mikä on ollut lapsuuden kokemushistorian osuus ja merkitys yksittäisen presidentin harjoittamassa käytännön politiikassa. Kyseisissä tutkimuksissa anakronismin, spekulatiivisuuden ja reduktionismin houkutukset ovat ilmeiset. Suomalaisen psykohistorian näkyvimpiä edustajia Juha Silta-

lan eduksi on mainittava, että yhdysvaltalaisiin kollegoihinsa verrattuna hän on omilla aiheenvalinnoillaan ja jatkuvalla metodologisella itsekritiikillään pyrkinyt selvittämään psykologisen selitysmallin vahvuuksia ja heikkouksia.

Siltalan uusin tutkimus on päätososa hänen 1980-luvun lopulla hahmottelemaansa projektia suomalaisen ahdistuksen solmukohdista. Aiemmin ilmestyneet tutkimukset ovat käsitelleet 1800-luvun alkupuolen uskonnollisia herätyksiä (*Suomalainen ahdistus*, 1992), nykyajan miesten häpeää (*Miehen kunnia*, 1994) ja 1800-luvun jälkipuoliskon kansallista herätystä (*Valkoisen äidin pojat*, 1999).

Sisällissodan psykohistoria keskittyy paljon käsiteltyyn aiheeseen. Silti hänen teoksensa on painava ja erittäin mielenkiintoinen lisä tuttuun teemaan. Syynä on nimenomaan Siltalan käyttämä psykohistoriallinen tutkimusote, jo julkaisutun tutkimuskirjallisuuden sekä primaariaineiston uudelleenluenta ja -tulkinta. Hänen tavoitteensa on ollut käsitellä mielen mekanismeja ja ryhmäkäyttäytymisen periaatteita. Toisessa yhteydessä Siltala on määritellyt psykohistorian tarkoitettavan ”yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksen herkistymistä kokemusrakenteiden kerrostuneisuudelle ja kokemusten välittymiselle tunneladattujen fantasioiden kautta” (*Psykohistorian metodologisia kysymyksiä*, <http://www.valt.helsinki.fi/staff/jproos/siltmet.htm>, luettu 21.10.2009).

Sisällissodan yhteydessä syntynyt materiaali tarjoaa kiitollista aineistoa kerrostuneisuuden tulkinnaalle. Tapahtumien toimintakaavat, käytetyt väkivaltaiset kieli- ja mielikuvat saavat Siltalan käsittelyssä ymmärrettävän tulkinnan. *Valkoisen äidin pojat* -tutkimus oli ladattu raskailla teorioilla ja massiivisella lähdeaineistolla. Saamaansa kritiikkiä Siltala työstää käsiillä olevassa teoksessa.

Edelleen lähdeaineisto on laaja ja sen läpikäyminen kirjan sivuilla ja viitteissä yksityiskohtaista. Toi-

saalta Siltalan teksti on vakuuttavaa ja lopputuloksena on hallittu ja mietitty kokonaisuus. Nyt hän pyrkii paremmin huomioimaan myös ne lukijat, jotka eivät ole sisäistäneet kaikkia esiteltyjä psykoanalyttisiä teorioita. Vaikka puolusteleva sävy paikoin jopa häiritsee, uusi tutkimus on helpommin luettavissa ja omaksuttavissa. Lukemisen haasteellisuus ei tällä kertaa johdu niinkään kirjoittajasta ja hänen teoreettisista lähtökohdistaan kuin aiheen painavuudesta. Tämän kirjan kauhukuvat eivät jätä lukijaansa aivan heti rauhaan.

Ensimmäisessä luvussa Siltala kuvaa kronologisesti vuoden 1917 tapahtumia ja sitä, kuinka tunnelmat vähitellen kiristyivät. Luuku on ehdottoman tärkeä sisällissodan synnyn ymmärtämisessä. Kyseessä ei ollut kaksi valmista hyvän ja pahan puoluetta, selkeärajaisia toimijaa, jotka uhraajina ja uhreina astuivat näyttämölle. Siltala käy läpi tapahtumia päivä päivältä ja osoittaa, kuinka sota oli seurausta yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien nopeasta politisoitumisesta ja yrityksestä murtaa ylilatautunut poliittinen umpikuja. Päätöksenteko oli molemmille osapuolille vaikeata. Vastuunpakoilu johti tilanteiden kärjistymisiin, joista oli vaikea perääntyä. Saavutettujen etujen vaarantaminen saa Siltalan mukaan molemmat osapuolet toimimaan oikosulunkaltaisesti. Vuoden aikana edistysuskokset idealistit ja pasifistiset siviilit loivat toisistaan valko- ja punakaartilaisia sotilaita.

Seuraavat neljä lukua sisältävät vahvoja kieli- ja fantasiakuvia, joiden kautta rintamalinjat muodostuivat. Lähteiden mukaan porvarit olivat mahakkaita verenimijöitä ja sosialistit puolestaan uhmakkaita lapsia, jotka halusivat leikkiä aikuisten tavaroilla. Kuudes luku käsittelee nuorten poikien roolia sodassa. Rintamalla kaatuneet sankarinuoret olivat romanttinen ideaali siitä, millainen kansakunta ja ihminen saattaisivat eheimmillään olla. Esille nousee myös tiettyjen pap-